

فصلنامه تخصصی اندیشه سیاسی
سال اول ■ ۴۸ صفحه ■ شماره ۱

نامۀ سیاسی

ماکیاوولی جمهوری خواه

ویژه نامه پانصدمین سال نگارش شهریار

با مقالاتی از:

سید جواد طباطبایی، رامین جهانگل، رسول نمازی و...
و ترجمه هایی از: کارل اشمیت، کوینتین اسکینر

احیای سیاست نامه نویسی

محمد قوچانی

سر دبیر

«سیاست نامه» نویسی در ایران سنت بی سابقه‌ای نیست. ظاهراً اولین نامی که با شنیدن و خواندن این عنوان به ذهنان می‌رسد نام خواجه نظام الملک توسی است که سیرالملوک را نوشته و این کتاب در ایران به نام «سیاست نامه» مشهور است. اما می‌دانیم که «نام این کتاب را پژوهشگر فرانسوی شارل شفر - که آن را نخستین بار در پاریس به چاپ رسانده - سیاست نامه گذاشته و پس از او چاپ‌های دیگر این کتاب که در ایران انتشار یافته بیشتر عنوان سیاست نامه داشته.» (محمد استعلامی، سیرالملوک، نگاه ۱۳۹۰، ص ۹) اما به هر حال «سیاست نامه نویسی» به عنوان یک گونه ادبی و نظری منحصر به خواجه نظام الملک توسی نبوده و نویسندگان و متفکران بسیاری (از جمله شیخ مصلح‌الدین سعدی شیرازی) در این سبک طبع آزمایی کرده‌اند.

«سیاست نامه» نویسی کهن بیشتر در شیوه‌های بیانی و ذهنی خود با علم اخلاق نسبت داشت تا علم سیاست به معنایی که در روزگار ما شناخته می‌شود. حتی از لحاظ لفظ سیاست در آن روزگار نه به معنای «تدبیر» که به مثابه «تنبیه» بود و بیشتر به کار «قضات» می‌آمد تا «دولتمردان» به خصوص در زمانه‌ای که دولت به معنای جدید کلمه وجود نداشت و «سلطنت» ها هم بیشتر با تنبیه نسبت داشتند تا تدبیر. در واقع سیاست نامه‌های کهن اندرزنامه‌هایی بودند خطاب به حاکمانی که می‌خواستند بیشتر حکومت کنند نه بهتر. و دولت‌های قدیمی نیز سازمان‌های سیاسی کلاسیک - بر مبنای قهر و غلبه بودند - نه سازمان‌های سیاسی مدرن که وظایف عمده‌ای از اداره اقتصاد ملی تا آموزش عمومی و تأمین اجتماعی و سیاست خارجی و امنیت ملی بر عهده دارند.

ظاهراً از زمان نگارش شهریار اثر نیکولو ماکیاوولی سیاست نامه نویسی تغییری اساسی کرد. به تدریج مفهوم دولت - ملت شکل گرفت و مطالعه‌ی علمی و تجربی سیاست جایگزین بررسی اخلاقی و دینی آن شد. ماکیاوولی به این معنا پدر واقعی علم سیاست است که البته چهره‌ای فراق‌تر از شهریار دارد و در گفتارها - که بسیار دیر به زبان فارسی ترجمه شد - پازل گونه اندیشه سیاسی ماکیاوولی رخ می‌نماید. در ایران اما متأسفانه سیاست نامه نویسی بالکل فراموش شد و اهمیت حیاتی شهریار و ماکیاوولی در جدایی علم اخلاق از علم سیاست و فهم تجربی علم سیاست جدی گرفته نشد. اخلاق گرایی ایرانی - اسلامی به صورت ایدئولوژی‌های مذهبی و غیر مذهبی از حزب توده تا بنیادگرایی اسلامی در کنار تنزه طلبی‌های روشنفکرانه دست به دست هم داد تا از سیاست مدرن چهره‌ای غیر اخلاقی و حتی ضد اخلاقی ساخته شود. ما نه تنها سیاست نامه نویسی مدرن را نیاموختیم بلکه سیاست نامه نویسی کهن خود را فراموش کردیم و سعدی و توسی را از یاد بردیم و به حافظ و مولوی دل خوش کردیم.

در سال‌های اخیر درک عمومی از ضرورت سیاست رو به فزونی گذاشته است. تداول قدرت و برآمدن چهره‌های گوناگون سیاسی در عرصه عمومی سبب شد با عبور از اسطوره‌های علوم اجتماعی مرسوم به اندیشه سیاسی توجه

بیشتری شود. ترجمه و تفسیر آرای متفکران دگراندیش (نسبت به روشنفکران) مانند لئو اشتراوس، کارل اشمیت، هانری گرین و نیز نقدهایی چون آنچه دکتر سیدجواد طباطبایی درباره‌ی ترجمه‌های موجود از شهریار ماکیاوولی نوشت، سبب شده علم سیاست و اندیشه سیاسی مورد توجه جدی قرار گیرد. در عرصه عمومی هم بعد از یک دوره حاکمیت نسبی روشنفکران دینی (۸۲-۱۳۷۶) و حاکمیت قطعی بنیادگرایان مذهبی (۹۲-۱۳۸۴) به نظر می‌رسد فضایی برای طرح سیاست‌ورزی حرفه‌ای فراهم شده که در آن جامعه‌شناسی قلب علوم انسانی نیست و نخبگان تازه‌ای مانند دیپلمات‌ها، سیاستمداران و اقتصاددانان به غیر از روشنفکران، نویسندگان و جامعه‌شناسان ظهور کرده‌اند. در چنین فضایی درک این موضوع که منطق علم سیاست منطق قدرت است و منطق قدرت مستقل از منطق اخلاق است، بیش از هر زمان دیگری ضروری است. طرح مفاهیمی مانند تدبیر هم در عرصه عمومی خواه ناخواه متأثر از این دانش عمومی و فضای گفت‌وگویی جدید است.

«مهرنامه» به عنوان مجله‌ای نسبتاً تخصصی در حوزه علوم انسانی در چهار سال گذشته در طرح میثاق این فکر به سهم خود سعی کرده است اما اکنون به نظر می‌رسد باید در فضایی تخصصی‌تر به علم سیاست و اندیشه سیاسی پرداخت. پانصدمین سال نگارش رساله‌ی شهریار ماکیاوولی (۲۰۱۳) از این جهت فرصت مغتنمی بود تا به غبارزدایی از این متفکر متأسفانه بدنام بپردازیم. اینکه ما ایرانیان ماکیاوولی را از دریچه شهریار (یا بهتر بگوییم شاهزاده) می‌شناسیم و اینکه او را اقتدارگرا فرض می‌کنیم، از خطاهای تاریخی معاصر ایران است. فاصله میان ترجمه شهریار (که در آن ماکیاوولی به توصیف حکومت‌های پادشاهی می‌پردازد) و گفتارها (که در آن از حکومت‌های جمهوری حرف می‌زند) نزدیک به ۶ دهه است و شاید اگر این فضا تقم برعکس بود ماکیاوولی شناسی ما هم فرق می‌کرد. البته خوشبختانه از یک دهه قبل در ایران تلاش‌هایی برای ارائه چهره واقعی ماکیاوولی انجام شده که این سیاست نامه هم در همان جهت است.

«سیاست نامه» فصلنامه‌ی تخصصی اندیشه سیاسی است که در هر شماره به یک موضوع یا متفکر یا اثر برجسته در حوزه اندیشه سیاسی می‌پردازد. ما می‌گویم فصلنامه‌ی علمی و پژوهشی در جوف مهرنامه - ان شاء الله بعداً مستقل - چاپ کنیم و از این رو معیار علمی در انتشار مقالات بیش از معیار ژورنالیستی ملاک خواهد بود. در انتشار این «فصلنامه» از نظارت علمی دکتر سیدجواد طباطبایی استاد برجسته اندیشه سیاسی استفاده کرده‌ایم که فرصت را برای سپاس از ایشان مغتنم می‌دانیم. پیش از این در روزنامه شرق تجربه انتشار ضمیمه‌ای به نام «سیاست نامه» را داشته‌ایم که در قالب سه ویژه‌نامه‌ی دولت مدرن، لویاتان ایرانی و حقوق بشر در سال ۱۳۸۴ منتشر شد. امیدواریم این دوروی جدید تداوم بیشتری داشته باشد. شماره‌ی آینده سیاست نامه به اندیشه سیاسی سعدی شیرازی اختصاص خواهد داشت و امیدواریم در بهار سال ۱۳۹۳ بتوانیم آن را منتشر کنیم.

«سیاست نامه» تلاش برای خروج اندیشه سیاسی ایران از زوال است. تلاشی که تنها با ترجمه، تفسیر، تنقید و تأمل روی متون اصلی اندیشه سیاسی میسر خواهد شد.

فصلنامه تخصصی اندیشه سیاسی

سیاست
نامه

شماره‌ی یکم / زمستان ۹۲

مشاور علمی:

سیدجواد طباطبایی

سر دبیر:

محمد قوچانی

دبیر اجرایی:

حامد زارع

گزارش

۲ از ترجمه محمود تا تأمل طباطبایی

پژوهش

۶ رامین جهانگیرلو

در جست‌وجوی ماکیاوولی

۸ رسول نمازی

پایه‌گذار جدال با قدما

۱۱ مصطفی نصیری

اندیشیدن در بنیادگذاری نهادها

۱۶ سیدجواد طباطبایی

ماکیاوولی جمهوری خواه

ترجمه

۲۷ جیمز م. آتکینسون

درک ضرورت «گفت‌وگو» در زندگی سیاسی

۳۰ نیکلای روبینشتاین

تجربه جمهوری خواهی در فلورانس

۳۵ کارل اشمیت

کشف مجدد ماکیاوولی توسط هگل

۳۷ کوینتین اسکیر

خاستگاه‌های پیشاوامانیستی اندیشه جمهوری خواهی

۴۲ هاروی هنسفلد

آغاز غیر قانونی حکومت قانون